

Kaptajn i Den røde Hær
(1944)

Lejrfange i Sibirien
(1946)

Efter røsladelsen
(1953)

Alexander Solsjenitsyn

GULAG øhavet

Tredje bind

De to første bind af GULAG øhavet var delt op i FÆNGSELSINDUSTRIEN og EVIG BEVÆGELSE. De to næste er delt op i ARBEJDS- OG UDRYDDELSESLEJRE og SJÆL OG PIGTRÅD, og her i tredje og fjerde bind fortæller Solsjenitsyn først om øhavets opståen og afslører, at det kan føres helt tilbage til 1918 til Lenin. Øhavet sammenlignes med kræftsvulstens metastaser, der til slut omfatter landet som et net.

Frederikssund Bibliotek

582.029.695

ISBN 87 00 77191 0 (kpl.)

32.279

Aleksandr
Sols-
jenitsyn

Gulag
øhavet

3

SOLSJENITSYN

GULAG

ØHAVET

TREDJE BIND

GYLDENDAL

sømmerresidens) – som koloni for mindreårige, Nil-eremitklosteret på Stolbnou i Selinger-søen som lejr, Sarov-eremitklosteret som midtpunkt for Totma-lejrene, man kunne blive ved i det uendelige med disse opremsninger. Der opførtes lejre i Donbass, ved øvre og nedre Volga, samt midtpå, i den midterste og sydlige del af Ural, i Transkaukasus, i det centrale Kazakhstan, i Mellemasien, i Sibirien, og Det fjerne Østen. Officielt opgives det, at arbejds- og forbedringskoloniernes landbrugsareal i RSFSR udgjorde 253.000 ha, i Ukrainske sovjetrepublik – 56.000 ha.⁵ Hvis vi regner med et gennemsnit på tusind ha. pr. koloni, når vi frem til, at der blot af disse landbrugskolonier, altså disse sekundære og privilegerede lejre alene i de centrale dele af Unionen fandtes mere end tre hundrede!

Spørgsmålet om fordelingen af fanger til lejre nært og fjernt afgjordes let i kraft af beslutningen af 6.11.1929 i Centraleksekutivkomiteen og folkekommissærernes råd. (Der er altid en årsdag at fejre . . .) »Streng isolering« ophævedes (da det var til hinder for produktivt arbejde), det blev fastlagt, at folk som var blevet idømt mindre end tre år, skulle sendes til almindelige (dvs. *nære*) forvaringsanstalter, og fra tre til ti til fjernere lokaliteter.⁶ Eftersom §58-ere aldrig fik under tre år, afgik de sporenstregs til de nordlige områder og til Sibirien – for at underlægge sig dem og gå til grunde.

Mens vi på samme tid marcherede til trommer og faner!

I øhavet lever det hårdnakkede rygte – at »det er Frenkel som har opfundet lejrene«.

Jeg synes, at denne upatriotiske og for myndighederne ligefrem fornærmende tanke er tilstrækkeligt gendrevet gennem de foregående kapitler. Om end med beskedne midler er

5. »Fra fængsler . . .«, s. 136–137.

6. Sovjetunionens lovsamling, 1929, nr. 72.

det lykkedes os, håber jeg, at påvise disse repressions- og arbejdslejres opståen allerede så tidligt som 1918. Længe før Frenkel var man kommet på den tanke, at fanger ikke burde spilde tiden med moralske overvejelser (»målet med den sovjetiske arbejds- og forbedringspolitik har intet at gøre med en individuel forbedring i traditionel forstand«⁷), men skulle arbejde hårdt, hvorfor normerne måtte ansættes så skrappe som muligt, nærmest uoverkommelige. Længe før Frenkel kendte man udtrykket: »forbedring gennem arbejde« (men allerede fra Ejkhmans' tid blev det forstået som »udrydelse gennem arbejde«).

Der behøvedes ikke nogen moderne dialektisk tænkemåde for at komme på den idé at udnytte fanger til tungt arbejde i tyndt befolkede områder. Allerede i 1890 opstod i trafikministeriet den tanke at sætte forviste og straffefanger i Amur-regionen til at udlægge jernbanespor. Straffefangerne blev simpelt hen sat til det, mens tvangsforviste og administrativt forviste fik tilbud om at arbejde ved jernbanen mod et nedslag i straffen på en tredjedel eller halvdelen (i øvrigt foretrak de ofte at slippe for hele straffen på én gang ved at flygte). Fra 1896 til 1900 arbejdede der på Bajkal-afsnittet 1.500 straffefanger og 2.500 tvangsforflyttede.⁸ Tanken var således hverken ny eller grundede sig på progressive opdragelsesideer.

Og alligevel blev Frenkel øhavets nerve. Han hørte til de

7. Samleværket »Fra fængsler . . .«, s. 384.

8. Men i det store og hele kan man i de russiske straffelejre i det 19. århundrede iagttage en modsat udvikling: arbejdet blev stadig mindre obligatorisk, var på retur. Selv Kari-straffelejren forvandlede i halvfemsnerne til et almindeligt afsoningsfængsel; der udførtes ikke mere strafarbejde. Samtidig mildnedes også arbejdskravet ved Akatui (P. Jakubovitj). At straffefanger blev sat ind på jernbaneafsnittet ved Bajkal var således snarere en midlertidig nødvendighed. Er det ikke, som vi her atter kan iagttage »to horn« eller paraboler, ligesom i kapitlet om fængslerne (1. del, kap. 9): en mildningens bue og en skærpselsens bue?

heldige, som historien begærligt venter på og lokker frem. Lejre havde vel også eksisteret før Frenkel, men endnu havde de ikke antaget en så definitiv og ensartet form, som lyste af fuldkommenhed. Enhver ægte profet opstår, netop når der er allermest brug for ham. Frenkel dukkede op i øhavet netop som metastasedannelsen skulle til at begynde.

Naftalij Aronovitj var tyrkisk jøde, født i Konstantinopel. Han afsluttede handelsinstituttet og gav sig i lag med tømmerhandel. Han grundlagde et firma i Mariupol og blev snart millionær – »Sortehavets skovkonge«. Han havde sine egne skibe og udgav i Mariupol endog sin egen avis »Kopekken« med det formål at smæde og håne konkurrenter. Under 1. verdenskrig foretog Frenkel nogle spekulationer i våben via Gelibolu. I 1916 anede han truslen i Rusland og overførte allerede *inden* Februarrevolutionen sine kapitalinteresser til Tyrkiet og fulgte selv efter til Konstantinopel i 1917.

Han havde fortsat kunnet føre forretningsmandens sødme-fuldt bekymrede liv, han ville aldrig have kendt til bitre sorger eller være blevet forvandlet til en legende. Men en skæbnesvanger kraft trak ham mod det røde rige.⁹ Et ubekræftet rygte vil vide, at han i disse år i Konstantinopel blev resident for det sovjetiske efterretningsvæsen (det er svært at forestille sig, hvorfor det skulle være nødvendigt, medmindre da han gjorde det af overbevisning). I hvert fald står det fast, at han i NEP-årene kommer til Sovjetunionen og her efter hemmeligt pålæg fra GPU, men tilsyneladende for egen regning, skaber en sortbørs for opkøb af værdigenstande og guld mod betaling i sovjetiske papirrubler (forløberen for GPU's og Handelssyndikatets »guldkampagne«). Forretningsfolk og børsrådgivere husker ham udmærket fra tidligere, de har tillid til ham – og gullet strømmer ind til GPU. Opkøbet afsluttes, og til tak arresterer GPU ham. Selv den kloge-

9. Jeg har en personlig opfattelse heraf, som jeg senere vil redegøre for.

ste kan begå en bommert.

Den utrættelige og ukuelige Frenkel lader allerede i Lubjanka eller på vej til Solovki en besked gå opefter. Da han nu sidder i fælden, beslutter han sig åbenbart til at anlægge et rent forretningsmæssigt syn også på denne form for tilværelse. I 1927 bliver han ført til Solovki, men bliver straks isoleret fra resten af transporten, anbragt i en lille stenhytte uden for klosterets område, får en opsynsmand stillet til rådighed til sin opvartning og får lov til at bevæge sig frit omkring på øen. Vi har allerede omtalt, at han bliver chef for økonomiafdelingen (ellers et privilegium forbeholdt frie) og fremsætter sin berømte tese om udnyttelsen af en fange i de tre første måneder. Fra 1928 opholder han sig i Kem. Der skaber han et givtigt underordnet foretagende. De af munkene gennem årtier indsamlede huder og skind, som ligger ubenyttede hen i klosterets lagre, lader han bringe til Kem, henter hvad der findes af buntmagere og skomagere blandt fangerne, og kan nu levere modelsko og lædervarer til en specialforretning på Kuznetskijmost i Moskva (den ledes af GPU, som også får nettooverskuddet, men det ved de elegante unge damer som køber skoene ikke – og når de snart efter selv bliver slæbt til øhavet vil de heller ikke kunne huske det).

Engang i løbet af 1929 ankommer en flyvemaskine fra Moskva for at hente Frenkel til en samtale med Stalin. Fangerens Bedste Ven (og tjekisternes Bedste Ven) taler interesseret med Frenkel i tre timer. Et stenogram af denne samtale vil aldrig blive kendt, det har aldrig nogen sinde eksisteret, men det står klart, at Frenkel over for Folkeslagenes Fader udvikler blændende perspektiver for socialismens opbygning gennem fangers arbejdskraft. Meget af øhavets geografi, som vi bagefter har kunnet beskrive med ydmyg pen, udkaster han med dristige penselstrøg på Sovjetunionens kort, mens hans samtalepartner tavs bakker på sin pibe. Det er Frenkel selv, og åbenbart netop ved denne lejlighed som foreslår et

altomfattende system til lejrregistrering i grupper A-B-C-D, som ikke levner nogen lejrledelse, endsige en fange nogen smuthuller: enhver som ikke gør tjeneste i lejren (B), ikke er sygemeldt (C), og ikke befinder sig i straffecelle (D) må hver eneste dag i sin straffeperiode krybe i seletøjet (A). Straffearbejds verdenshistorie har endnu aldrig kendt et så altomfattende system! Det er Frenkel selv, og netop under denne samtale, som foreslår at afskaffe det reaktionære system med at hævne sig på fangerne gennem madrationerne og udkaster planen til et ensartet system for tildelingen af den karrige kost – *brød-skalaen og varm mad-skalaen* – et system han i øvrigt har overtaget fra eskimoerne, og som går ud på at holde en fisk i en stang foran de løbende hunde. Yderligere foreslår han systemet med *godskrivninger* og løsladelse før tiden som belønning for godt udført arbejde (men heller ikke her var han næppe særlig original – i 1890 konstaterede Tjekhov i Sakhalin-straffelejren begge dele). Sandsynligvis blev også ved denne lejlighed den første forsøgsmark bestemt – det store Belomor-kanal anlæg, som den foretagsomme valutaspekulant snart skulle blive knyttet til – ikke som leder af byggeriet og ikke som lejrchef, men til en for ham specielt oprettet stilling som »arbejdsleder« – øverste opsyn med arbejdets slagmark.

Her har vi ham så selv (foto 10). Hans til overmål onde, menneskefjendske vilje står tydeligt at læse i hans ansigt. Men snart vil en sovjetisk forfatter i bogen om Belomor-kanalen i et ønske om at berømme Frenkel skrive følgende om ham: »En forhørsleders eller statsadvokats øjne, en skeptikers og satirikers læber . . . Et menneske i besiddelse af en voldsom herskesyge og stolthed, for hvem det vigtigste er – ubegrænset magt. Han var ganske ligeglad med, om han var frygtet eller ej. Han talte brutalt til ingeniørerne, gjorde sig umage for at ydmyge dem.«¹⁰

10. »Hvidehavs-Østersø-kanalen ved navn Stalin«. Historien om dens opførelse.

10. N. A. Frenkel

I den sidste sætning ligger åbenbart nøglen – både til Frenkels karakter og hans levnedsløb.

Ved indledningen til Hvidehavs-kanal byggeriet bliver han frigivet, efter dets afslutning modtager han en Leninorden og udnævnes til øverste leder af BAM-Lag-byggeriet. (»Bajkal-Amur-magistralen« er endnu fremtidsmusik, i 30'erne bygger BAM-Lag vigesporene på den sibiriske jernbane på de strækninger som endnu mangler.) Hermed er Naftalij Frenkels karriere langt fra endt, men det vil være mere passende at følge den op i et senere kapitel.

Hele øhavets lange historie, som det er blevet vor opgave at beskrive i denne hjemmestrikkede, ubehjælpelige bog, har i de forløbne halvtreds år ikke på nogen måde afspejlet sig i Sovjetunionens litteratur. Det sammenspil af uheldige om-

stændigheder, som bevirkede at lejravgttårnene aldrig er kommet med på filmoptagelser eller malernes landskaber, spiller også her en rolle.

Men sådan gik det ikke med Belomor-kanalen og Volga-kanalen. Om begge disse to har vi en bog til vor disposition, og dette kapitel kan vi i det mindste skrive vejledet af dokumentarisk og ansvarligt vidnesbyrd.

Inden man i et omhyggeligt studium ønsker at benytte en eller anden kilde, må man først karakterisere den. Det vil vi så gøre!

Foran os ligger altså en bog omtrent på størrelse med en bibel og med et reliefbillede af Halvguden præget i bindet. Bogen »Hvidehavs-Østersø-kanalen ved navn Stalin« er udgivet af statsforlaget GIZ i 1934 og af forfatterne tilegnet XVII. partikongres, åbenbart er den blevet færdig til tiden. Den indgår som et bind i Gorkij-serien »Fabrikkers og storværkers historie«. Redaktørerne: Maksim Gorkij, A. L. Averbakh og S. G. Firin. Det sidste navn er kun lidet kendt i litterære kredse, forklaringen er imidlertid, at Semjon Firin, trods sin ungdom var vicechef for GULAG.¹¹

Bogens historie er følgende: 17. august 1933 foretog 120 forfattere en *udflugtssejlad*s op ad den netop afsluttede kanal. Sjakformand ved kanalbyggeriet, fangen D. P. Vitkovskij var vidne til, mens damperen blev sluset igennem, hvordan disse mennesker i hvidt tøj stående på dækket vinkede fanger fra sluseområdet til sig (i øvrigt var der netop på dette sted mere driftspersonale end der var kanalarbejdere) og i overværelse af kanalledelsen udspurgte fangen: om han syntes om sin kanal, sit arbejde, om han mente, at han her var blevet et bedre menneske, og om ledelsen interesserede sig nok for fangernes velfærd. Spørgsmål var der nok af, men alle sammen i denne dur, og alle blev de stillet hen over ræ-

11. Drevet af litterær ærgerrighed skrev han også sin egen brochure om Hvidehavs-kanalen.

lingen, og i ledelsens nærvær, og kun i så lang tid som det tog at sluse damperen igennem. Efter denne sejlad's formåede 84 forfattere på en eller anden måde at undslå sig for at bidrage til det kollektive Gorkijværk (men skrev måske alligevel deres egne begejstrede digte og artikler). De 36 resterende derimod dannede et forfatterkollektiv. Ved en anspændt og forceret indsats i efteråret 1933 og den følgende vinter lykkedes det dem at skabe dette enestående værk.

Bogen blev udgivet som var den bestemt for evigheden, for at eftertiden skulle kunne læse og undres. Ved et skæbnesvangert sammenfald af omstændigheder blev størstedelen af de heri berømmede og fotograferede ledere i løbet af to-tre år afsløret som fjender af folket. Naturligvis blev alle eksemplarer af bogen derefter fjernet fra bibliotekernes bogbestand og tilintetgjort. Også de privatejede eksemplarer af bogen blev tilintetgjort i 1937, da ingen ønskede at skaffe sig en dom på halsen for dens skyld. I dag eksisterer der kun meget få eksemplarer, og der er intet håb om en genudgivelse – des mere tyngende fornemmer vi ansvaret for ikke at lade fremherskende ideer og fakta, som er beskrevet i denne bog, gå til grunde – af hensyn til vore efterkommere. Det vil også være rigtigt over for litteraturhistorien at bevare forfatterernes navne. I det mindste disse: M. Gorkij. – Viktor Sjklovskij. – Vsevolod Ivanov. – Vera Inber. – Valentin Katajev. – Mikhail Sosjtjenko. – Lapin og Khatsrevin. – L. Nikulin. – Kornelij Zelinskij. – Bruno Jasenskij (kapitlet: »Klassefjendens udryddelse«) – Je. Gabrilovitj. – A. Tikhonov. – Aleksej Tolstoj. – K. Fedin.

Nytten af denne bog for de fanger som var med til at bygge kanalen, forklarer Gorkij således: »Kanalarmisternes¹² ordforråd er for begrænset« til at beskrive omskolingsprocessens komplicerede følelser – forfatteren er i besiddelse af

12. Således vedtog man at kalde dem – i lighed med *rødarkister* – for at styrke moralen (eller som et skrabud for den arbejderarmé, som aldrig blev til noget?).

dette ordforråd, og derfor træder han hjælpende til. Nyttens af den, set fra forfatterside, forklarer han således: mange skribenter fik »efter at have stiftet bekendtskab med kanalen . . . , fornyet inspiration, og dette har haft en meget positiv indflydelse på deres arbejde . . . Nu vil *den holdning vise sig i litteraturen, som driver den fremad* og bringe den på højde med vore store opgaver.« Nyttens af denne bog for millioner af læsere (mange af dem skulle snart selv havne i øhavet) er ganske selvindlysende.

Hvordan er så dette forfatterkollektivs syn på emnet? Først og fremmest er de overbevist om retfærdigheden af alle domene og skylden hos alle dem som var jaget ud på kanalbyggeriet. »Overbevist« er egentlig et alt for svagt ord: dette spørgsmål er ganske indiskutabelt for forfatterne, rejses ikke engang. Det er for dem lige så klart, som at natten er mørkere end dagen. Med benyttelse af hele deres ordforråd og fremstillingsevne indpoder de i os alle 30rnes menneskeforagtende legender. Ordet »skadeligt element« behandler de som noget grundlæggende i ingeniørkarakteren. Og de agronomer, som gik imod en alt for tidlig udsæd (i snevej og søle – hvem ved?), de vandingsingeniører som overrislede Mellemasien – alle er de i deres øjne ubetinget skadelige. Gennem alle bogens kapitler taler disse forfattere kun nedsættende om ingeniørstanden som om en ufuldkommen og laverestående race. På side 125 anklager bogen en betydelig *del af den russiske førrevolutionære ingeniørstand – for luskeri*. Der er overhovedet ikke længere tale om nogen præciseret, individuel anklage (skal det forstås sådan, at ingeniørerne også havde skadet tsarismen?). Og dette skrives af mennesker, som ikke engang er i stand til at uddrage kvadratrod af det simpleste tal (hvad visse heste kan gøre i et cirkus).

Forfatterne gentager disse års tåbelige rygter som historiske facts hævet over enhver tvivl: at arbejderkvinder bliver forgiftet med arsenik i kantinerne; at når mælken på en sovkhos bliver sur, skyldes det ikke tåbeligt sløseri, men

11. Ja. D. Rappoport

fjendens planer om at lade landet *svulme op af sult* (sådan skriver de vitterligt). Generelt og uden personligt sigte skriver de om den nederdrægtige kollektive *kulak*, som er *trængt ind på fabrikken og har kastet en bolt i maskineriet*. Se nu blot – disse kendere af menneskesindet har lettere ved at forestille sig, at et menneske, som ved et under har haft held til at undvige fra sit forvisningssted ud i tundraen, er flygtet ind til byen, ved et endnu større under er kommet ind på en fabrik næsten halvdød af sult – i stedet for at forsørge sin familie giver sig til at kaste bolte i maskineriet!

Omvendt hverken kan eller vil forfatterne tæmme deres begejstring for lederne af kanalarbejdet, arbejdsgiverne, hvem de, på trods af at man er i 30rne, stædigt kalder tjekister og dermed tvinger os til også at bruge dette udtryk. De lader sig ikke blot begejstre af disse menneskers forstand, deres vilje og organisationsevne, men også – i den højeste menneskelige betydning af ordet – som af vidunderlige væsener.

Typisk er til eksempel episoden med Jakov Rappoport, (foto 11, man skulle ikke tro, han var så dum). Denne student

12. M. D. Berman

13. L. I. Kogan

fra Dorpat-universitetet, som blev evakueret til Voronezj, hvorefter han i sit nye hjemland blev næstformand for guvernementsstjekaen og siden stedfortrædende chef for byggeriet af Hvidehavs-kanalen, ytrede – ifølge forfatterens ord – engang

under en inspektion, sin utilfredshed med den måde arbejderne brugte deres trillebøre på, og stillede en ingeniør det tilintetgørende spørgsmål, om han huskede, hvad cosinus til femogfyrre grader var lig med. Ingeniøren var sønderknust og beskæmmet over Rappoport's kundskaber;¹³ herefter korrigerede han straks sine skadelige anvisninger, hvorved trillebørskubberiet kom op på et højt teknisk stade. Med anekdoter af denne art forsøger forfatterne ikke blot at krydre deres stof, men tillige at hæve os læsere op til videnskabens tinder!

Og jo højere en post en medarbejder indtager, des større den ærbødighed, hvormed forfatterne skildrer ham. Ganske hæmningsløs er hyldesten til GULAG-chefen Matvej Berman (foto 12)¹⁴. Megen begejstret hyldest tildeles Lazar Kogan (foto 13), tidligere anarkist, som i 1918 gik over på de sejrende bolsjevikkers side og demonstrerede sin pålidelighed på posten som chef for IX.armés særafdeling, siden som stedfortrædende chef for OGPU's militærenheder, en af GULAGs organisatorer, og nu chef for Hvidehavs-kanalbyggeriet. Så meget des lettere kan forfatterne kun tilslutte sig kammerat Kogans ord om *jernkommissæren*: »Kammerat Jagoda er vores øverste, vores daglige leder.« (Dette bidrog mere end noget andet til bogens undergang! Lovprisningen af Genrikh Jagoda og portrættet af ham er blevet revet ud selv af det eksemplar, som vi har haft adgang til, det tog os derfor lang tid at finde dette portræt. – Foto 14).

Den tone er endnu mere udpræget i lejrbrochurerne. Her er et eksempel: »Æresgæsterne ankom til sluse 3 (deres portrætter hang i alle barakker) – kammerat Kaganovitj, Jagoda og Berman. Folkene satte arbejdstempoet op. *Oppefra* smilede man – og smilet forplantede sig til de hundreder af folk

13. Cosinus-funktionen var ikke Rappoport's stærke side – »Hvidehavs-Østersø-kanalen«, s. 107.

14. M. Berman – M. Borman, atter blot et enkelt bogstav til forskel... Ligesom Ejkhmans – Ejkhman (russ. skrivemåde for Eichmann). (O. a.)

14. G. G. Jagoda

i udgravningen.«¹⁵ Samt i de af staten bestilte sange:

»Jagoda er vor leder og belærer os,
stærk hans hånd, hans blik som en los.«

15. Kuzemko – »3-j sjljus« (Tredje sluse) – Kultur- og opdragelsesafdelingens forlag i Dmit-Lag, 1935 (»Må ikke distribueres uden for lejr-området«). På grund af udgavens sjældenhed kan en anden sammensætning af navne anbefales: »Kaganovitj, Jagoda og Khrusjtjov inspirerer lejrene ved Hvidehavs-kanalen«. – D. D. Runes – *Despotism*, N. Y., 1963, s. 262.

Den almindelige begejstring over lejrlevets indretning fører forfatterne til følgende panegyrik: »Hvilket hjørne af Sovjetunionen skæbnen end måtte finde på at sende Dem til, om det så er den skumleste udørk – er enhver OGPU-organisation garant for orden . . . præcision og årvågenhed . . .« Men hvilken form for GPU-organisation findes der i en russisk udørk? – kun lejren. *Lejren som fremskridtets sakkel* – dette er niveauet for vores historiske kildeværk.

Hovedredaktøren selv har også ytret sig. Gorkij deltog i det sidste møde for Hvidehavs-kanalbyggere 25.8.1933 i byen Dmitrov (de fleste var allerede blevet overført til Volga-kanalbyggeriet) og sagde følgende: – Siden 1928 har jeg interesseret fulgt, hvorledes OGPU omskoledede folk. (Altså endnu inden Solovki-besøget, endnu før mødet med drengen, som blev skudt. I samme øjeblik som han vender tilbage, er han altså begyndt at følge med.) Næppe i stand til at holde tårerne tilbage henvender han sig til de tilstedeværende tjekister: – Nogle pokkers karle er I, I ved næppe selv, hvad det er I har udrettet . . . Forfatterne bemærker, at tjekisterne hertil blot *smilede*. (De vidste godt, hvad de havde gjort . . .) Om tjekisternes *overordentlige beskedenhed* skriver Gorkij i selve bogen. (Deres ubehag ved offentlighedens søgelys er bestemt et rørende træk.)

Det kollektive forfatterskab prøver ikke blot ganske enkelt at fortie antallet af døde ved Hvidehavs-kanalen, hvilket ville være at følge den halve sandheds kujonrecept, men skriver ligeud (s. 190) at *ingen* døde under det store anlægsarbejde! (De har sikkert foretaget følgende regnestykke: hundrede tusinde påbegyndte kanalbyggeriet; og hundrede tusinde afsluttede det. Alle overlevede altså. De glemmer blot de fangetransporter som byggeriet slugte i løbet af to strenge vintre. Men her befinder vi os allerede på den luskede ingeniørstands cosinus-niveau.)

Forfatterne finder intet mere inspirerende end dette lejrslid. I slavearbejdet ser de en af det flammende, bevidste